

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN

te Maastricht, op Woensdag 1 September.

Aanwezig waren de dames: Minis-van de Geyn, Muskens, Kooyman en Berendschot en de heren: van Rummelen, Kofman, Kruytzer, Habets, van Sonderen, Grégoire, Wijsen, Maessen, Hack, van Assem, Poot, Br. Marinus, Br. Agatho, Mommers, Leysen, Wassenberg en Nijst.

De waarnemend Voorzitter, de heer van Rummelen, begroet de aanwezigen die ondanks de vacantie in zo grote getale zijn opgekomen. Spreker memoreert, dat grote gebeurtenissen in den lande ons dezer dagen bevangen houden. Ook het Bestuur wil namens het Genootschap gaarne getuigen, dat de terugblik op de Regeeringsperiode van H. M. Koningin Wilhelmina tot grote dankbaarheid en erkentelijkheid stemt, en dat, hoe ongaarne ook van deze geliefde vorstin afscheid wordt genomen, de inhuldiging van Koningin Juliana door de gegronde verwachting van een zegenrijk bestuur, met warmte wordt begroet.

Vervolgens verwelkomt de Voorzitter Pater Dr. H. Schmitz S.J., die wederom voor enige weken aan de collectie Wasmann in het Museum werkzaam zal zijn en brengt namens alle aanwezigen de beste wensen uit met zijn 70-ste verjaardag. Ook de nieuw geïnstalleerde conservator Dr. E. M. Kruytzer en de afgetreden conservatrice, mevr. Dr. W. Minis-van de Geyn, worden hartelijk toegesproken.

Tot slot laat de Voorzitter namens Ir. van Schaik, die verhinderd is aanwezig te zijn, diens laatste publicatie zien: Maastricht en de St. Pietersberg 1948, 56 blz.

Het woord is vervolgens aan de diverse sprekers.

Het eerst laat de heer Habets (Valkenburg) een afwijkende *Heracleum Sphondylium* zien, die in plaats van de gebruikelijk geveerde bladeren enkelvoudige bladeren heeft.

De Conservator, Dr. Kruytzer, toont zijn jongste museum-aanwinst; een jonge vos, in

1936 in Melick-Herkenbosch geschoten. Het exemplaar werd hem door kapelaan Schmitz, te Wijk-Maastricht, geschonken. Eveneens laat de Conservator een paar wespennesten circuleren, n.l. een stuk van een nest van *Vespa vulgaris*, geschonken door de Zusters Ursulinen te Eysden en een nest van *Vespa media*, geschonken door Mej. Chambille te Maastricht; het verschil in nestbouw valt duidelijk op. Tenslotte brengt Dr. Kruytzer het volgende ter kennis: Burgemeester Hens te Valkenburg heeft zich — op verzoek van Pater Husson — belast met het verzamelen van gegevens betreffende de verspreiding van de hamster in onze provincie; gaarne worden gegevens ingewacht. Hierop antwoordt de heer Nijst, dat hij ongeveer 20 jaar geleden een exemplaar gehad heeft, afkomstig van St. Pieter. Hij is gaarne bereid alsnog inlichtingen ter plaatse te gaan inwinnen of de korenwolf ook nog de laatste decennien gesignaleerd is.

De heer Leysen heeft 2 zeldzame planten meegebracht, die hij te Borgharen vond, de bloedoovievaarsbek *Geranium sanguineum* en wit muskuskaasjeskruid, *Malva moschata*.

Dan houdt de heer Tonny van de Ven een causerie over

de varensorten in het krijtland:

1. *Scolopendrium vulgare* of tongvaren, te kennen aan de gave bladeren, groeit op oude muren, in putten enz. In 1920 kon Dr. De Wever nog een groot aantal vindplaatsen in onze streek aangeven. Maar elk jaar opnieuw moet hij op een of meer van die vindplaatsen schrijven: Nu verdwenen, omdat de put gedempt is of omdat de muur afgebroken is. Op al die plaatsen, waar De Wever haar in 1930 nog aangeeft, heb ik de tongvaren niet meer kunnen terugvinden. Alle putten, waarin ze toen nog groeide, zoals de gemeenteput te Moerslag bij St. Geertruid, zijn nu gedempt. Wel vond ik haar nog op 2 andere plaatsen, op mergelmuren bij Valkenburg en in een put bij Gulpen. (De gegevens van wijlen Dr. De Wever heb ik verkregen uit diens aantekening-

gen, aanwezig in het museum te Maastricht). In laatstgenoemde put staat ze nog in grote getale. Ze zal dus voorlopig niet verdwijnen en als de put niet gedempt wordt, bestaat de kans, dat deze mooie soort nog lang tot de Limburgse flora mag behoren. Daar de laatste tijd in de omgeving van deze plaats een ware „dempwoede” zich van de mensen heeft meester gemaakt, zal het Natuurhistorisch Genootschap tot de desbetreffende autoriteiten het verzoek richten zo mogelijk deze laatste put, waarin de tongvaren voorkomt, te sparen.

2. Tot het geslacht *Blechnum* behoort hier alleen *Blechnum spicant*, het dubbelloof. Het komt hier evenals vroeger alleen maar voor in de bossen, die het Geuldal begrenzen, n.l. te Meerssen in De Dellen, te Geulle in de bossen langs de Geul en te Valkenburg op de Houthemerberg. Plaatselijk groeit ze hier in geweldige hoeveelheid. Ze komt zowel in het eikhaagbeukbos als in het eikberkbos voor.

3. Het geslacht *Ceterach* is vertegenwoordigd door *Ceterach officinarum*, de schubvaren. Ze werd voor het eerst in Nederland gevonden bij Stramproy in 1910. In Zuid-Limburg heeft ze van 1915 tot 1920 gestaan op een tuinafstand te Eys-Wittem. Volgens Dr. van Oostroom stond ze daar in 1940 nog. Persoonlijk heb ik ze daar niet kunnen vinden. Wel vond ik ze op een oude muur in de omgeving van Gronsveld, waar ze nog in vrij grote hoeveelheid voorkomt. Ze groeit hier in gezelschap van het steenbreekvarentje en het muurvarentje.

Of ze met deze 2 soorten een bepaalde associatie vormt, valt niet met zekerheid te zeggen. Dergelijke associaties zijn in ons land nog niet beschreven.

4. Dan krijgen we *Polypodium vulgare*, de eikvaren. Deze is in het krijtland niet zo algemeen als in andere delen van Nederland. Ze groeit hier:

- a. Op muren, te Mheer op een tuinafstand van het kasteel;
- b. op rotsen, te Kadier en Keer op Kereberg;
- c. in bossen en holle wegen: te Oud-Valkenburg in het St. Jansbos, te Ubagsberg in de holle weg van de Kruishoef naar Wintbergen, te Slenaken in het bos langs de weg naar Hoog-Cruts.

In 1930 kende Dr. De Wever ook een aantal vindplaatsen in het Krijtland, maar behalve die te Mheer verschillen deze allen van de bo-

venstaande opgaven. Komt dit gedeeltelijk, omdat de eikvaren moeilijk te vinden is, gedeeltelijk zal het ook wel komen omdat de eikvaren gewoonlijk maar een paar jaar op eenzelfde plaats blijft staan. Wanneer het bos gekapt wordt of de boomstam, waarop zij staat, weggehaald wordt of helemaal wegrot, verdwijnt ze.

Over het gezelschap, waarin ze groeit, valt het volgende te zeggen. Op de muren bij het kasteel te Mheer groeit ze samen met de muurvaren en het muurleeuwenbekje, misschien hebben we hier weer te doen met een dergelijke associatie als die op de Ceterachmuur. In de bossen groeit ze altijd in het eikhaagbeukbos.

5a. *Asplenium ruta muraria*, het muurvarentje, dat in onze streek rijkelijk op muren en ruïnes groeit. Veel minder groeit ze op rotsen, n.l. te Cadier en Keer op Mettenberg en Kereberg, te Bemelen op de Strooberg en Winkeberg en te Geulem op rotsen bij de groeve van de heer Curfs. Ze groeit altijd op de stijle wanden boven de grotingang en nooit in het mesobrometum; wel groeit ze soms samen met *Festuca rigida*. Het zou aanbeveling verdienen eens na te gaan of er nog een gezelschap bestaat dat voorkomt op dergelijke krijtrotsen en dat o.a. door deze planten gekarakteriseerd wordt.

5b. *Asplenium trichomanes*, de steenbreekvaren. Hoewel veel minder dan het muurvarentje komt de steenbreekvaren op muren, ruïnes en rotsen nog veelvuldig voor.

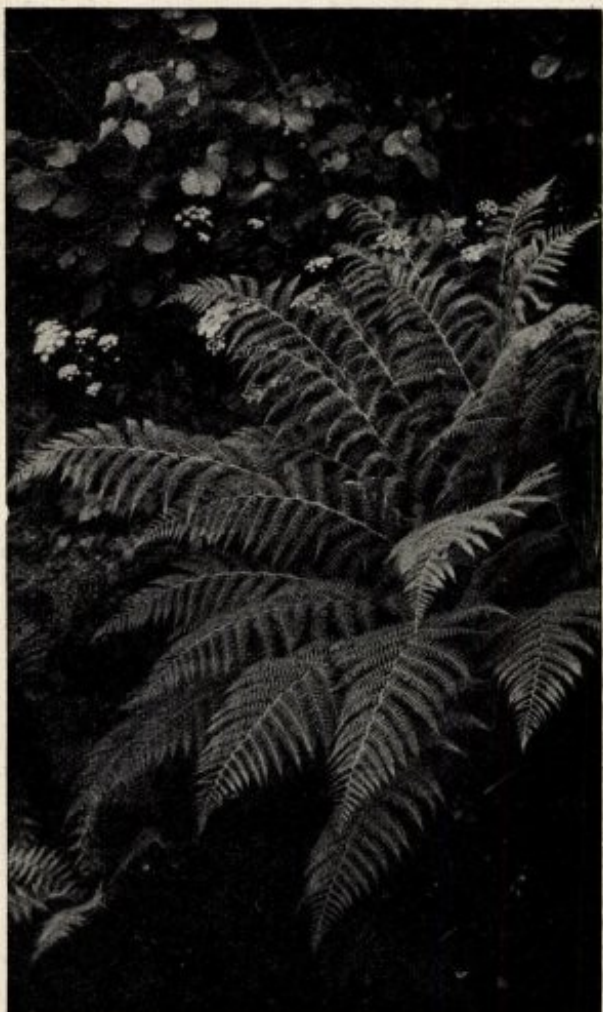
Ze groeit o.a. te Maastricht op de St. Jans-toren, te Gronsveld in het dorp, te St. Geertruid bij Libeek, te Gulpen langs de Rijksweg.

Dikwijls vinden we ze in gezelschap van de muurvaren, soms ook streng van deze gescheiden. Dit laatste zien we b.v. te St. Geertruid op een muur bij Libeek, die in de richting O.W. staat. Aan de voorkant vinden we veel muurvaren en geen enkele steenbreekvaren, aan de achterkant massa's steenbreekvaren met een enkel muurvarentje. De verklaring hiervan is dat *Asplenium ruta muraria* liefst zo zonnig mogelijk staat en daarom de zuidzijde opzoekt, terwijl *Asplenium trichomanes* meer van schaduw houdt en daarom aan de noordkant staat.

Op rotsen is de steenbreekvaren bepaald zeldzaam. Ik vond ze hierop alleen te Bemelen in het Hondsbos.

5c. *Athyrium filix-femina*, de wijfjesvaren, is hier algemeen op vochtige plaatsen in bossen.

WIJFJESVAREN.

Steeds groeit ze hier in het eikhaagbeukbos. Ze is dan ook een kensoort voor de vochtige eikhaagbeukbos subassociaties.

6. *Polystichum aculeatum* of naaldvaren. Deze soort met haar dikke donkergroene, leerachtige bladeren, die ook 's winters niet afsterven, is wel de mooiste van onze inlandse soorten. De naaldvaren was vroeger, een dertigtal jaren geleden, in het krijtland algemeen zoals blijkt uit de „Lijst van wildgroeïende planten van Zuid-Limburg” van Dr. De Wever. Hij groeide toen overal in de bossen van St. Geertruid, Gronsveld, Mheer, Kadier en Keer, Bemelen, Gulpen, Wylrê, Schin op Geul, Valkenburg, Oud-Valkenburg, Epen en Mechelen.

Sindsdien is ze een tijdlang zeldzaam ge-

weest. Dr. De Wever geeft haar in 1930 slechts voor een paar plaatsen aan. Op het ogenblik groeit ze weer op verschillende plaatsen. Soms zelfs in grote hoeveelheid o.a. te : Bemelen in het Hakkebos, Gronsveld op de Riesenbergr en Trichterberg, Oud-Valkenburg in het Biebos.

Dr. De Wever zegt, dat ze steeds „in weinig en verspreide exemplaren voorkomt”. Hiermee kan ik het niet eens zijn. Op een plaats in het Gronsvelderbos b.v. groeien tientallen planten vlak bij elkaar. We vinden de planten hier steeds op steile hellingen en nooit op vlak terrein.

7. *Pteridium aquilinum* of adelaarsvaren is een machtige soort, die soms wel 3 meter hoog wordt. Ze komt heel algemeen voor overal waar dikke kiezellagen op het krijt liggen.

8. Van het geslacht *Cystopteris* komt hier voor *Cystopteris filix-fragilis*, de blaasvaren. Ze is in Zuid-Limburg niet meer zo algemeen als vroeger. Ze groeit nu nog te Gulpen in het Vosbos, te Reymerstok in het Klingenderbos, te Schin op Geul in een holle weg bij het Gerendal, te Gronsveld op Trichterberg, te Meerssen in de Dellen, te Mheer in een beemd bij het Hoogbos.

Ze kan gemakkelijk verwisseld worden met een jong exemplaar van de wijfjesvaren, waarmee ze dikwijls samengroeit. Ze groeit hier altijd in het eikhaagbeukbos. Op muren en rotsen heb ik ze hier nooit gevonden, ofschoon ze er toch nog wel op moet voorkomen.

9a. *Dryopteris filix-mas*, de mannetjesvaren. Deze is in het krijtdistrict de meest algemene varen. Ze groeit hier bijna overal in bossen en holle wegen en ook wel in beemden. Toch is er nog verschil: Op enige plaatsen, zoals te Kadier en Keer groeit ze in elk bos en in elke holle weg. Op andere daarentegen is ze zeldzaam, b.v. in de Dellen te Meerssen. Over het gezelschap waarin ze groeit valt op te merken, dat ze hier altijd groeit in het eikhaagbeukbos. De plaatsen waar ze tussen gras e.d. voorkomt zijn vroeger alle met een Querceto-Carpinetum bedekt geweest, dat nu gekapt is.

Nooit treffen we de mannetjesvaren aan in het eikberkbos.

9b. *Dryopteris austriaca*, de stekelvaren. Deze groeit in Zuid-Limburg bijna overal op vochtige plaatsen in bossen. Hoewel Dr. De Wever haar voor betrekkelijk weinig bossen

opgeeft, vermoed ik, dat de stekelvaren een 20-tal jaren geleden hier ook wel veel voorkwam. Ze groeit hier o.a. te Gronsveld op Trichterberg en in 't Savelsbos, te Kadier en Keer in het Kerebos, te Meerssen in de Dellen, te Schin op Geul in het Dekensbos, te Scheulder in het Moordgerendal, te Reymerstok in het Klingenderbos, te Noorbeek in het bosje langs de weg naar Hoogcruts en te Mheer in een beemd bij het Hoogbos.

Steeds groeit ze hier in het eikhaagbeukbos en dan dikwijls in gezelschap van de wijfjesvaren. Slechts op één plaats trof ik ze op een muur aan, n.l. te Kadier en Keer in het dorp. Het is een heel klein plantje, dat er al jaren staat in gezelschap van brandnetel en vetmuur. Ook hier hebben we misschien weer met een bepaald muurgezelschap te doen.

9c. *Dryopteris oreopteris*, de stippelvaren. De stippelvaren is een weinig bekende plant. Dit zal gedeeltelijk wel komen, omdat ze zo zeldzaam is, gedeeltelijk ook, omdat ze er zo „gewoon” uitziet.

Reeds een 30-tal jaren geleden groeide de stippelvaren tussen Meerssen en Geulem in de bossen langs de Geul. Thans komt ze daar nog voor, hoewel niet zo talrijk. Ze schijnt zich zowel in het eikhaagbeukbos als in het eikberkbos thuis te voelen. Bij de groeve Curfs is ze na het kappen aan de bosrand blijven staan.

9d. *Dryopteris phegopteris*, de smalle beukvaren. De smalle beukvaren is een van de best herkenbare varens. Heel typisch voor haar is het onderste paar blaadjes, dat een eind van de andere afstaat en naar achteren is gericht.

Jammer genoeg is ze in Zuid-Limburg nog even zeldzaam als vroeger. Ze groeit te Meerssen in de Dellen, zoals Dr. De Wever ook in 1930 aangeeft. Op de andere vindplaats van Dr. De Wever, n.l. tussen Geulem en Valkenburg, heb ik ze niet kunnen terugvinden, maar het is natuurlijk heel goed mogelijk, dat ze er nog staat.

9e. *Dryopteris robertiana*, de rechte beukvaren. Deze groeide in 1930 nog op één rots tussen Meerssen en Geulem. Ik heb ze daar niet kunnen terugvinden. Het is te hopen, dat een ander gelukkiger is, want het is de enige groeiplaats in ons land.

9f. Ook *Dryopteris linnaeana*, de gebogen beukvaren heb ik niet meer kunnen terugvin-

den, waar Dr. De Wever haar aangeeft, n.l. tussen Geulem en Valkenburg.

Tot slot wil ik dan nog even wijzen op enige zeldzame, thans verdwenen soorten:

De addertong, *Ophioglossum vulgatum*, groeide tot voor enkele jaren nog in een weide te Kadier en Keer. Dit weiland is echter gescheurd en sindsdien is de addertong niet meer in het krijtland gevonden.

De kamvaren, *Dryopteris cristata*, groeide in 1913 nog op een helling te Berg en Terblijt, die echter ontgonnen is.

De maanvaren, *Botrychium lunaria*, stond tot 1926 te Schin op Geul in het Gerendal.

Dan zijn *Asplenium adiantum-nigrum*, *Dryopteris thelypteris*, *Osmunda regalis regalis* en *Pilularia globulifera* in ons krijtland nooit gevonden.

Aan het einde van de prettig voorgedragen causerie dankt de Voorzitter de heer van de Ven voor diens ijver en voor de moeite, die hij besteed heeft om het gedemonstreerde materiaal te verzamelen.

Naar aanleiding van deze voordracht, deelt de heer Grégoire mede dat *Scolopendrium* ook gevonden wordt op de put van de ruïne te Valkenburg en de 2 *Asplenium*soorten in het Cannerbos. De heer Kofman vond dit jaar *Scolopendrium* in een holle weg te Bemelen. Dr. Kruytzer vertelt nog, dat vóór de vondst van Dr. Garjeanne in 1910 te Stramproy *Ceterach* slechts éénmaal in het begin van de 19de eeuw in Nederland is aangetroffen en wel te Paterswolde (Gr.).

Pater Schmitz krijgt vervolgens het woord en dankt de vergadering voor welkomstwoord en felicitatie. Hij prijst zich gelukkig deze leeftijd te hebben mogen bereiken, waarin hij tot heden 620 Phoridensoorten heeft ontdekt en beschreven!

Vervolgens vraagt hij de aandacht, speciaal van de talrijke chiropterologen onder de leden van het Natuurhistorisch Genootschap voor het volgende:

Enige tientallen jaren geleden verzamelde ik vleermuizenmateriaal uit onze grotten voor Prof. Matschie te Berlijn. Na ontvangst van het materiaal kreeg ik bericht, dat zich hieronder tot zijn vreugde ook bevond de in 1820 door Temminck beschreven *Vespertilio limnophilus*, waarschijnlijk een variëteit van *Myotis dasycneme*.

Het zou de moeite waard zijn als in de a.s. ringcampagne hier eens speciaal op gelet werd. Vervolgens bood Pater Schmitz het handappaaraat aan van wijlen Pater Dettmer S.J., betreffende diens gallenstudie. Zoals bekend bevindt zich diens uitgebreide gallencollectie sinds geruime tijd in het Museum. Spreker is blij op deze wijze het museum te kunnen verblijden als tegenprestatie voor de grote verdienste die het Genootschap en museum betoond hebben voor het behoud van de collectie Wasmann.

Tot slot werd een sterk verhaal inzake het oriënteringsvermogen van postduiven megedeeld door de heer Grégoire: „Op 5 Juli l.l. trof ik tegen het vallen van de avond een duif in uitgeputte toestand op mijn slaapkamer aan. Ze was gemerkt: „K. te Anderlecht”. Na haar verzorgd te hebben bracht ik haar de volgende dag naar een vriend die over een volière beschikte, in afwachting van bericht van de heer K. Na een week werd mij verzocht de duif op te sturen naar Breda, alwaar de heer K. het beestje zou gaan ophalen.

Op 16 Aug. zie ik 's avonds aan de overkant van mijn huis een duif op het dak zitten, die mij erg veel aan de duif uit Anderlecht deed denken. Tot mijn grote verbazing zat de duif een kwartier later op mijn slaapkamer en het bleek weer de duif van de heer K. uit Anderlecht te zijn !!”.

te Heerlen, op Woensdag 8 September.

Aanwezig Mej. Janssen, en de heren van Rummelen, Collin, Rentrop, Coonen, van der Kruk, Mientjes, de Haan, Dijkstra, Terhal.

Mej. Janssen informeert naar het voorkomen van een door haar in de vrije natuur waargenomen zwarte naaktslak met grijze en vuilwitte vlekken. Vermoedelijk is dit de donkergrijze kelderslak, die wel in de apotheek gebruikt wordt. Daarna wordt een bespreking geopend over de samenstelling van de in Limburg gebruikelijke „Kroetwusch”. In Vijlen (Vaals) gebruikt men hiervoor uitsluitend marjolein. Deze plant heet daar dan ook kroetwusch. In andere plaatsen worden o.a. korenaren in de plantenbundel gedaan, die na de inzegening worden gelegegd; de graankorrels worden bij de daaropvolgende uitzaaiing van het gewas mede uitgezaaid. Dr. Terhal zal op een der volgende vergaderingen een voordracht over dit onderwerp houden.

Daarna heeft een uitvoerige bespreking plaats over het vandalisme van kampeerders in onze natuur. Men is van gevoelen, dat maatregelen getroffen dienen te worden om hieraan paal en perk te stellen. Dr. Dijkstra vertoont tot slot door hem in Engeland verzamelde ammonieten.

te Maastricht, op Woensdag 6 October.

Aanwezig de dames: Endepols-Paulussen, Minis-van de Geyn, van der Mijll Dekker, Schaaf, Bels-Koning, Janssen, de Kleermaker, Berendschot, Kooyman, Moubis-Bolsius en de heren: van Rummelen, Pater Schmitz S.J., Endepols, Grossier, Dijkstra, Pater van Summeren o.f.m., van der Leeuw, Sondijker, Plas, Nijst, Br. Maurentius, van Sonderen, Rijk, Maessen, Onstenk, Wassenberg, Leysen, Schoenmakers, Visser, Jounet, Br. Agatho, Stevens, Poot, Janssen, Hack, Bergholtz, Lückert, Pater Munsters M.S.C., Br. Jeroen, Minis, Brans, van Noorden, Kruytzer, Kofman, Geytenbeek, Mommers, Giessen en van Maastricht.

Na de opening door de waarnemend Voorzitter, de heer van Rummelen houdt Dr. Endepols zijn

philologisch praatje over de Maastrichtse fauna- en flora- namen.

„Uit het boek Genesis valt op te maken, aldus spreker, „dat God na de schepping het bedenken van namen overliet aan de mens. Het onderzoek naar de oudste fauna- en floramen behoort tot het domein der philologen en semantici en zal ons hier niet bezig houden. Niettemin is het interessant enige beschouwingen te wijden aan Maastrichtse dieren- en plantennamen. Op het eerste oog wijken deze sterk van de Nederlandse benamingen af en menig niet-Maastrichtenaar zal bij het horen van een woordenreeks als: abele, annike, welekes, briesem, däölkes, deure, wollewentsjes, kommele, koeleköp, duvelsvleis, kōnkernolle, korpenduus, pinhinne, priesters, berrebkes, sjroete, taatsje, vuurbieskes, lamperse haone, en kemperse kaver, geneigd zijn een paraplu op te steken!

Bij nader toezien blijkt de kennis der Maastrichtse benamingen echter zeer leerzaam te zijn. Vooreerst valt evenals in het Nederlands een Romeanse en Germaanse invloed waar te nemen. Dikwijls echter is een Nederlands woord van

Germaanse herkomst, terwijl het Maastrichtse equivalent een Romaanse oorsprong verraaft en omgekeerd. Zo b.v. hebben Nedl. „barbeel” en Maastr. „berb” beide tot grondwoord Lat. „barbus”. Dit woord is via H.D. „barbo” in Maastr. „berb” overgegaan. Het Nederlandse „barbeel” stamt af van „barbellus” het verkleinwoord van barbus, dat het hoofdwoord, verdrongen heeft en dat terug te vinden is in het oud-Franse „barbèle”.

Daarentegen is Maastr. „govi” (Fr. gobian) van Romaanse oorsprong terwijl het Nederl. equivalent grondel afstamt van Germ. „Grond” (H.D. Gründling).

Ook Maastr. „abel” (Nederl. alver) is van Romaanse herkomst, cf. Lat. „albula” (letterlijk „witte vis”) evenals Maastr. „rötske” (Nederl. blankvoorn) cf. Fr. „roche”, welk woord is terug te vinden in Nedl. „rog”.

Het Maastr. woord „deur” (Nedl. „stier”) — ook bekend in de samenstelling „deurepiezel” (Nedl. „bullepees”) — is van Noors-Germaanse afkomst en waarschijnlijk door de Noormannen meegebracht.

Het Maastr. „baj” beter bekend in de verkleiningsvorm „e bajke” (in de kindertaal voor „paardje”) stamt af van het Lat. badius (letterlijk roodbruin, Fr. „bai”).

Het woord „krönsel” heeft evenals Nedl. „kruisbes” tot grondwoord Germ. „Krus”; merkwaardig is, dat het Maastrichtse woord niet meegaat met de diphthongering, doch via „Krusel”, „Krunsel” in „Krönsel” is overgegaan.

In het algemeen zou men kunnen opmerken dat vooral de Germaanse beestennamen in het Maastrichts zijn opgenomen. (akkermeer, koelekop, breujling, oongesieffer), doch dat de vruchten en plantennamen van het Romaans afstammen (appelekow, korpendu, serel, pees). De invloed van de volksetymologie en van de betekenisisolering kan worden nagegaan aan woorden als:

a. „meizäötsje”, Nedl. meizoentje. Het Nederlandse woord valt n.l. volksetymologisch te verklaren uit „meizoet — madezoetje — madeliefje”, dit is „welgevallig aan de H. Maagd”. Bij de Maastr. vorm „meizäötsje” ligt de gedachtenassociatie „mci en zaden” voor de hand.

b. appelekow, Nedl. „abrikoos”, Fr. „abricot”; volksetymologisch is „abri” vervormd tot „appel” (onder invloed van „appeleseen”).

c. kröddel, alstammend van H.D. „Kröte”,

(Nedl. „pad”). Het Maastrichtse woord komt thans alleen nog voor in de overdrachtelijke betekenis van wanstaltig personage (betekenisisolering).

d. hagenadsje; de oorspronkelijke betekenis van Nedl. „hagedis” heeft dit woord verloren en het komt alleen nog voor in overdrachtelijke betekenis van „kijfachtige vrouw”.

Een volledig overzicht van de Maastrichtse flora- en faunanamen is hiermede bij lange na niet gegeven. Dit heeft ook niet in de bedoeling gelegen. Wanneer de leden van het Genootschap hun belangstelling voor het behandelde onderwerp tonen in die vorm dat zij aan spreker een opgave verstrekken van interessante dieren-, planten- en vruchtnamen, die in het dialect voorkomen; zal dit op hoge prijs worden gesteld”.

Naar aanleiding van deze uiteenzetting merkt de heer Mommers op dat het woord „krodde” in Meerssen b.v. wel in eigenlijke zin voor een pad wordt gebruikt. Hetzelfde beaamt de heer Onstenk voor andere plaatsen in Limburg.

De heer Nijst deelt daarna mede dat hij aangaande het voorkomen van de hamster nog heeft vernomen dat 15 jaar geleden een exemplaar is gevangen alhier aan de Tongerseweg en vlak voor de oorlog 5 exemplaren even over de grens bij Canne (B.).

Pater Munsters vertelt vervolgens over *Carcharodus alceae* Esp.

In de vergadering van 5 Maart 1947 (Natuurhistorisch Maandblad, Jrg. 36, blz. 14) deelde majoor Rijk mee, dat spr. 24 Juli 1946 te Stein dus een kaasjeskruidkoppje (*Carcharodus alceae* Esp.) gevangen had. Volgens de mededelingen in de literatuur was dit het 2de exemplaar in de laatste 25 jaren. B. J. Lempke deelt n.l. in zijn Catalogus (blz. 76) mee, dat op de Welterberg bij Heerlen in 1928 een exemplaar gevangen werd en bemerkt daarbij, „het enigste, dat de laatste 25 jaar vermeld is.” Al bleken er achteraf nog meer waarnemingen te zijn, feit was dat het diertje uiterst zeldzaam bleef en een bijzondere waakzaamheid gerechtvaardigd was.

Alceae nu heeft 2 generaties, de eerste in Mei en de tweede in Juli—Augustus, zonder noemenswaardig onderling verschil. Onbekend nog met de gedragingen dus van de vlinder,

slaagde ik er niet in de voorjaarsgeneratie in 1947 te ontdekken. Doch de zomer was buitengewoon gunstig voor deze liefhebber van warmte, zon en droogte. Het eerste exemplaar werd gevangen op 12 Juli en nu volgden er elke dag telkens een of twee in de volgende week, die overigens niet meer gevangen werden om het voortbestaan dezer soort niet in gevaar te brengen, want het bleven slechts enkelingen, in totaal ongeveer 20. Op 2 Sept. werden voor het laatst 2 exemplaren gezien en gevangen. Een totaal kleurloos geworden en één nog betrekkelijk fris exemplaar. Dit wijst wel op een geheel ongelijkmatige ontwikkeling, die later bij rupsen geconstateerd werd.

De vlinder bewoog zich op een zeer beperkt terrein, langs het kanaal, van hoogstens een km lengte. In 1948 werd opnieuw alles in het werk gesteld om de eerste generatie van *alceae* waar te nemen en deze keer mochten we er schitterend in slagen. Van 4—19 Mei werd een tiental exemplaren waargenomen. Hoe ongunstig het donker en regenachtig weer voor de tweede generatie ook was, toch werd zij rond 20 Juli weer enkele malen gezien.

Intussen was de zaak ruchtbaar geworden en is ook door anderen het terrein afgestroopt; met welk succes, is mij niet bekend. Het belangrijkste was echter de ontdekking van een aantal rupsen begin September van dit jaar, — op één struikje zelfs niet minder dan 16, — die in verschillend stadium van ontwikkeling verkeerden. *Alceae* legt de eitjes afzonderlijk aan de onderkant van de bladeren van malve of kaasjeskruid, en de rups leeft eenzaam in een bladomslag. Het jonge rupsje vreet het bladgroen weg en de oudere vreet gaten in de bladeren, die zij daarna weer verlaat om een nieuwe woning te betrekken. Het is mij niet gelukt, die verhuizers te volgen en van de ongeveer 30 exemplaren die ik zag, is me slechts van enkelen de huidige verblijfplaats bekend. Intussen hebben ook anderen hierop geaasd en heb ik zelf enkele vakkundigen met een paar exemplaren vereerd.

Op zulk een malve vindt men talrijke verlaten nesten. Zijn de bladeren niet groot genoeg om haar te bevatten, dan worden meerdere bladeren bijeen gesponnen. Is ze volwassen, dan aarzelt ze zelfs niet zich tussen verdorde knoppen van het bloemhoofdje in te spinnen, om daar verder de winter door te brengen. In het

voorjaar verlaten zij dan hun winterkwartier, om zich, zonder verder nog voedsel op te nemen, in te spinnen. De plant waarop *alceae* uitsluitend gevonden wordt is *Malva alceae*, doch de rups blijkt ook makkelijk te wennen aan *Malva silvestris* L.

Volgens een schrijven van de heer Lempke is *alceae* dit voorjaar ook in aantal bij Mook waargenomen.

Dan brengt de heer Lückert het volgende ter tafel:

Op 29 en 30 Juli vingen de heer Landsman en ik resp. 3 en 2 ex. van *Gryphia algae* Hb. op licht te St. Odiliënberg. Reeds in 1923 vingen Franssen en ik op dezelfde plaats 2 exemplaren op smeer. In zijn Catalogus schrijft de heer Lempke over deze soort: „Ik vermoed, dat *algae* in onze streken een immigrant is, die zich misschien gedurende korte tijd kan handhaven”. Uit deze laatste vangsten meen ik te mogen concluderen, dat *algae* inderdaad inheems is.

Op 27 Sept. ving ik ook op licht 2 exemplaren *Omphaloscelis lunosa* Haw. Ook van dit dier vingen we in 1921—1923 meerdere exemplaren op smeer.

Eveneens op licht bemachtigde ik op 27 September 1948 1 exemplaar *Cirrhia ocellaris* Bkh., waarvan er eertijds ook al meerdere exemplaren in Midden Limburg gevonden zijn.

Merkwaardig is, dat jaarlijks *Syntomis phegea* in zo'n groot aantal voorkomt onder de gemeente Heel, langs de Rijksweg. Veel exemplaren zijn de laatste tijd onontwikkeld aan de achtervleugels, waaruit blijkt, dat de stam erg terugloopt. De soort komt in honderden exemplaren op genoemde plaats voor, waarbij tientallen in copula.

Dan is het woord aan Mevr. Bels, die nog een aanvulling geeft op het zojuist verschenen artikel over de truffel, haar door Dr. Reclaire medegedeeld:

„Van de 20 inlandse *Liodes*- (het door de schrijvers bedoelde genus *Anisotoma* moet thans *Liodes* heten) soorten wordt de bij ons sporadisch waargenomen soort *cinnamomea* P n z. (het truffelkevertje) met de var. (of sp. pr.?) *oblonga* Br., uit truffels vermeld. Nu hebben de *Liodes*soorten de eigenaardige gewoonte kort voor zonsop- en ondergang tot kort na zonsop- en ondergang te zwermen; zij kunnen dus van grassen en kruiden gesleept

worden. Kort na zonsop- en ondergang verdwijnen zij weer in de onderaardse fungi resp. in de humuslaag, waarin zij leven. Is nu dit zwermen van *Liodes cinnamomea* niet een gunstige gelegenheid om de sporen te verbreiden, want de kevers zullen zich toch ook wel ophouden in truffels, die sporen bevatten. *L. cinnamomea* wordt vermeld van Bosch en Duin (Utr.), vanwaar, afgaande op de door de schrijvers opgestelde tabel nog geen truffels bekend zijn, evenmin als van Hilversum. *L. cinnamomea* behoort wel tot de allerzeldzaamste soorten. In Duitsland b.v. schijnt de soort niet zo zeldzaam te zijn, ik bezit een paar ex. uit Göttingen, die aldaar door de vinder eigenhandig uit truffels zijn gehaald.

Wat de „zeldzaamheid” der inlandse *Liodes*-soorten betreft, dient men wel in het oog te houden, dat omtrent de verbreiding van deze dieren nog weinig bekend is, daar zij niet zo vaak worden gevonden en zeer zeker niet tegen zonsopgang. De zeldzaamheid van *L. cinnamomea* zou dan met het sporadisch voorkomen van truffels kunnen samenhangen.

Destijds heb ik bij Hilversum speciaal op *Liodes* gelet en o.a. in aantal *L. picea* Ill. gevonden, waarvan de larve in truffels zou leven.

De exx. van *Liodes cinnamomea* uit Göttingen zijn afkomstig van Dr. (later Prof.) Voss te Göttingen, die botanische excursies van Prof. Peter medemaakte. Deze professor ging in eikenbossen op de grond knielen en kon dan ruiken of truffels aanwezig waren of niet.”

Pater H. Schmitz heeft voor de vergadering een levend visje meegebracht, dat, onlangs in een vijver met goudvissen in een kloostertuin te Mariendaal bij Grave (N.Br.) gevangen, thans alhier (Tongersestraat 53) in een aquarium gehouden wordt. Hoewel geheel grijsgroen van kleur, is het toch ook een goudvis, *Carassius auratus*. Maar op 't eerste gezicht zou men dat niet vermoeden, het diertje lijkt heel vreemd. Het heeft n.l. in plaats van een gewone, verticale staartvin drie welgevormde, in grootte ongeveer gelijke staartvinnen, die zo geplaatst en verdeeld zijn, dat het achtereinde van de vis enigszins aan de staart van een vliegtuig doet denken. Een vin staat n.l. verticaal en is zo groot als de bovenhelft van een normale staartvin; de twee andere staan symmetrisch

rechts en links en vormen met de bovenste een hoek van $\pm 120^\circ$. Het diertje is volkomen gezond, en er is niets opvallends in zijn gedrag noch in zijn zwembewegingen, ofschoon hierin zeer waarschijnlijk bij een nauwkeurig onderzoek toch wel afwijkingen te vinden zouden zijn. Hoe is nu het ontstaan van deze abnormaliteit (erfelijk? mutatie?) te verklaren? Spr. sluit zich in deze aan bij de mening van Dr. Kruytzer, die vermoedt, dat de bovenste vin de bovenhelft van de normale staartvin vertegenwoordigd, terwijl de onderhelft daarvan in dit geval verdubbeld is. Daarbij blijft het dan wel merkwaardig, dat de twee lobben zo goed ontwikkeld en zo mooi symmetrisch naar weerszijden uitgeweken zijn. Het geval lijkt spr. een nader onderzoek waard, aangezien zekere afwijkingen van de normale vorm bij vinnen van vissen, afwijkingen, die veel minder opvallend waren, reeds meermalen uitvoerig beschreven en afgebeeld werden, vgl. Zoölogischer Anzeiger 90, 1930, blz. 223 (verkümmerte Fettflosse bei *Macrones gulio*) en l.c. 84, 1929, blz. 91 (Abnormalität in der ersten stacheligen Dorsale bei *Amia novemfasciata*).

Vervolgens nog iets over de larve van de meelworm: *Tenebrio*. Op 't eind van 100. Zomervergadering der Ned. Ent. Vereniging (Tijdschr. v. Ent. 90, blz. XLVI) ontspon zich een gesprek over meelwormen, op ongewone plaatsen aangetroffen en met ongewoon voedsel. Er werden kledingstoffen vertoond, door haar aangevreten, zij zouden ook meermalen in vogelnesten gevonden zijn. Tenslotte werd nog gezegd, dat meeltorren vaak binnenshuis werden aangetroffen, en vermoed werd, dat de larven daarvan o.a. leven in de nesten van gierzwaluwen. Naar aanleiding hiervan deelt spr. de volgende belevenis mede. In de laatste winter kweekte hij te Bad Godesberg meelwormen op de gewone manier in een bloempot, die boven op een kast stond. Verschillende vrij grote larven ontsnapten, en waar werden zij teruggevonden? In dikke rollen tabak — eigen teelt — die op dezelfde kast lagen. Zij hadden zich daar ingevreten en waren tot het binnenste doorgedrongen. Bij het fijnsnijden van de tabak werden zij pas opgemerkt. De nicotine, per os opgenomen, heeft haar geen kwaad gedaan.

Ook van *T. obscurus*, een zeldzame *Tenebrio*-soort, wordt vermeld, dat zij in Rotterdam

uit Amerikaanse tabak gekweekt is (Ed. Everts, Col. Neerl. II, blz. 265).

Uit zulke waarnemingen mag m.i. worden afgeleid, dat meelwormen, die volgens Everts ook wel in boommolm voorkomen, allerlei voedsel voor lief nemen, en met zulk voedsel ook in huizen kunnen terechtkomen, zonder dat aan de omweg over vogelnesten gedacht behoeft te worden.

Dr. Kruytzer heeft een stuk ijzeroer ten geschenke gekregen voor het museum, van Drs P. Glazema, die in Noord Limburg de opgravingen leidt van de fundamenteën der verwoeste kerken. Dit stuk is afkomstig van de kerk van Afferden. Uit de opgravingen blijkt dat ijzeroer in vroeger tijden heel veel gebruikt werd als fundament van de Noord Limburgse kerken. Van Baren (De Bodem van Nederland) noemt voor Noord Limburg alleen een middeleeuwse wachttorens van Well aan de Maas (pag. 730). Volgens Van Baren is ijzeroer in Nederland beperkt tot het Zuiden en Oosten van het land, alwaar men het aantreft in de dalen van grote en kleine rivieren, vaak onder of dicht bij de grondwaterspiegel, alsmede in de z.g. groengronden onder de graszode, meestal op moeraskalk.

Faber (Geologie van Nederland) vermeldt omtrent het ontstaan van ijzeroer (ook wel moerasijzererts genoemd) het volgende: „In de dalen van verschillende riviertjes en beken worden de door het rivierwater aangevoerde ijzerverbindingen tot neerslaan gebracht, waarbij ijzerbacteriën soms een rol spelen. Het neerslaan kan ook zuiver chemisch geschieden, doordat het in aanraking komt met andere stoffen, waarbij onoplosbaar ijzerhydroxyde of limoniet kan ontstaan. Bij hoge waterstand van de riviertjes werden ijzerafzettingen soms verder in het land gebracht en zo ontstonden er onregelmatige, hier en daar vrij dikke, ertsbanken. Het gehalte aan metallisch ijzer bedraagt zelden 50 %, is in de regel belangrijk minder. Ook thans hebben zulke vormen nog plaats.” (pag. 51).

Het technisch gebruik der ijzeroerlagen, dus de winning als ijzererts, dateert in ons land uit oeroude tijden. In de vorige eeuw is aan de Oostrand van de Peel nog al wat oer gedolven. Te Maasniel was tot voor korten tijd nog een ijzeroerbedrijf aan de gang voor de aanmaak van verf (oker). Enige tijd geleden ver-

telde mij Baron Weichs de Wenne, dat er vlak voor de oorlog van uit Sevenum nog ijzeroer aan België geleverd werd.

Uit het bovenvermelde feit, dat de bouwmeesters van onze oudste Noord Limburgse kerken ijzeroer als fundament gebruikten, mogen we wel aannemen, dat ijzeroer in vroeger tijden in Noord Limburg of zeker in zijn onmiddellijke nabijheid als bouwsteen gedolven werd en daarom zijn we de heer Glazema ook zeer dankbaar, dat hij op ons verzoek een stuk heeft laten bezorgen voor het museum.

Tot slot laat de conservator enige gefascieerde stengels zien van *Chrysanthemum vulgare*, door Br. Arnoud op 19 Juli l.l. te Schaesberg gevonden.

te Heerlen, op Woensdag 13 October.

Aanwezig de dames: Janssen en Jongmans en de heren: van Rummelen, Terhal, Dijkstra, Bruna, Coonen, Rentrop, Collin, Eenens, Bakker, Collin, Adams, Kuyper, van Loo, Mientjes en Vygen.

Dr. Terhal hield een korte voordracht over een oud kruidboek (wiegedruk) en vertoonde hieruit enige lantaarnplaatjes.

Naar aanleiding van een vraag van de heer Adams ontspon zich een discussie over het waarnemen van herfststraden.

Dr. Dijkstra vertoonde een herbariumexemplaar van een tulp met 4 bloemen en besprak de waarschijnlijke oorzaak van dit phenomeen.

De heer van Loo meent dat sommige tulpsorten vaker met meer bloemen voorkomen.

Tenslotte hield de heer van Rummelen een causerie over de waterbeweging in de bodem.

BETEKENIS EN FUNCTIE VAN DE SPECHTENROFFEL

door

J. A. LOTERIJMAN (Winschoten).

Deze keer wil ik met U nagaan welk verband er bestaat tussen het roffelen en de biologische gebeurtenissen, welke zich gedurende een jaar tijds in het leven eener bonte specht afspelen. In de literatuur wordt er op gewezen, dat het roffelen in de paartijd zou plaats vinden. De baltsperiode, waarin het ♂ in nauwer contact tracht te komen met het ♀ is geken-